

№ 28 (669)
Ліпень 2017 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

Юбілей Янкі Купалы: урачыстасці ў Шчучыне і Ляхавічах – *стар. 2*

Асобы: Юзаф Крашэўскі і Віктар Вальтар – *стар. 3 і 7*

Вандроўка: край азёраў і графскіх сядзібаў – *стар. 6*

Заклучнае мерапрыемства Міжнароднага мастацкага пленэру «Святасць зямлі Беларускай» у Івянецкім Доме культуры

Фота з sppsobor.by

Дзе варта пабываць

Чэрвеньскі рынак запрашае на свой дзень нараджэння

Чэрвеньскі рынак у Лошыцы – бадай што адзіны ў Беларусі, які мае не толькі гандлёвыя, але і гістарычныя традыцыі. Пад час святкавання на Плошчы майстроў адбудзеца XVIII Міжнародны фестываль гіравога спорту з удзелам прафесійных спартсменаў. На тэрыторыі рынку будзе адкрытая Алея зорак, дзе ўшануюць заснавальніка Чэрвеньскага (раней – Ігменскага) рынку графа Чапскага, вядомага сілача, ураджэнца Гродна Якуба Чахоўскага і легендарнага спартсмена Панцялея Філікідзі, які падымае гіру вагою 112 кг адным мезенцам.

Наведнікі змогуць убачыць выстаўку дзіцячых малюнкаў «Вырасцім зялёную эканоміку разам». Таксама будзе магчымаць набыць вырабы ручной працы ў рамеснікаў, прадэгуставаць натуральныя прадукты з Грэцыі, убачыць выступленні артыстаў ды інш.

Калі: 29 і 30 ліпеня а 12-й гадзіне.

Дзе: Чэрвеньскі рынак у Лошыцы, г. Мінск, вул. Маякоўскага, 184.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Падрабязней пра фестываль чытайце ў наступных нумарах.

На фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА: «Вясновы Чэрвенец» на рынку (2017 г.)

«Святасць зямлі Беларускай»: пленэр і выстаўка

У мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» экспануецца выстаўка «Святасць зямлі Беларускай» па выніках II Міжнароднага мастацкага пленэру, што ў маі адбыўся ў Івянцы. Арганізатары падзеі – Беларускі саюз мастакоў, Маладзечанская епархія Беларускай Праваслаўнай Царквы, Івянецкі прыход у гонар святой Ефрасінні Полацкай, Брацтва ў гонар Віленскіх мучанікаў у Мінску.

На выстаўцы прадстаўленыя творы Глеба Отчыка, Ганны Конанавай, Ігара Гардзіёнкі, Васіля Зянько і іншых. Да іх далучыліся мастакі з Расіі, Украіны, Чэхіі. Кожная карціна, створаная ў адным з самых малюнічых куточкаў Міншчыны, уяўляе сапраўдную каштоўнасць: краявіды, вобразы святых, твары людзей напісаныя з цеплынёй, пяшчотай, шчырасцю і любоўю.

Арганізатары выстаўкі не толькі зрабілі вялікі ўнёсак у выяўленчае мастацтва, але і спрычыніліся да справы дабрачыннасці. Як адзначыў куратар праекта Кастусь Антановіч, «адну карціну кожны мастак перадае ў калекцыю Івянецкага храма прападоб-

най Ефрасінні Полацкай, а дзве будуць выстаўленыя на дабрачынны аўкцыён, грошы ад якога пойдучь на аздаравленне дзетак з Івянецкага дома-інтэрната для дзяцей-інвалідаў з асаблівасцямі фізічнага развіцця».

На адкрыцці экспазіцыі кіраўнік Хрысціянскага адукацыйнага цэнтра ў гонар святых Кірыла і Мяфодзія іерэй Святаслаў Рагальскі перадаў словы падзякі арганізатарам і ўдзельнікам выстаўкі ад Мітрапаліта Мінскага і Заслаўскага Паўла і выказаў спадзяванне, што падобныя падзеі будуць ладзіцца і надалей.

Павел САПОЦЬКА, дырэктар мастацкай галерэі «Універсітэт культуры»

Фота Ангеліны ФІЛІПОВІЧ

На фота: кіраўнік Хрысціянскага адукацыйнага цэнтра ў гонар святых Кірыла і Мяфодзія іерэй Святаслаў Рагальскі; частка экспазіцыі з твораў

На тым тыдні...

✓ **18 ліпеня** ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» адкрылася **выстаўка, прысвечаная 500-годдзю Рэфармацыі і беларускага кнігадрукавання**. Яна распавядае не толькі пра жыццёвы шлях Марціна Лютэра – тэолага, пісьменніка, заснавальніка лютэранскай (пратэстанцкай) царквы, які пераклаў Біблію з лацінскай мовы на нямецкую, але і пра час, у які ён жыў, а таксама пра Рэфармацыю ў цэлым.

У адным шэрагу з М. Лютэрам стаіць і Францыск Скарына – перакладчык кніг Бібліі са стараславянскай на беларускую мову і іх выдавец. Свае творы, прысвечаныя беларускаму асветніку, прадставіла майстрыха Ала Губарэвіч, якая працуе ў тэхніцы габелена.

Выстаўка арганізаваная Пасольствам Федэратыўнай Рэспублікі Германіі ў Рэспубліцы Беларусь, грамадскім аб'яднаннем нямецкай культуры «Масты», Рэспубліканскім цэнтрам нацыянальных культураў, Беларускай дзяржаўным універсітэтам культуры і мастацтваў.

✓ **18 – 22 ліпеня** ў Глыбокім праходзіў **«Вішнёвы фестываль»**, які сёлета атрымаў статус міжнароднага. Пад час свята працавалі тэматычныя пляцоўкі, ладзілася праграма «Вішнёвы дыліжанс», адбылася II спартакіяда раёна сярод кіраўнікоў устаноў, прадпрыемстваў, арганізацыяў і работнікаў дзяржорганаў «Вішнёвая Эліта – 2017», конкурс баяністаў (прызам у ім быў баян вішнёвага колеру), рэгістрацыя шлюбу «Вішнёвае вяселле», аўкцыён «Вішнёвы пірог», святочнае шэсце з удзелам Вішнёвай Каралевы.

Праект «Вішнёвы фестываль» у 2012 г. заняў другое месца ў Рэспубліканскім конкурсе творчых працаў па папулярнасці гарадоў і рэгіёнаў Рэспублікі Беларусь на III Міжнародным форуме «Імідж Рэспублікі Беларусь: час дзейнічаць». Гэта стала пачаткам вяртання Глыбоцкаму краю ранейшага ганаровага звання «Горад-сад»: вішнёвыя дрэвы сёння можна ўбачыць у кожным двары горада і раёна.

✓ **19 ліпеня** ў Гарадской мастацкай галерэі твораў Леаніда Шчамялёва

(Мінск) у межах праекта «Асабістыя гісторыі» адкрылася **выстаўка-ўспамін мастака Алеся Шатэрніка «Вытокі. Вяртанне»**.

У 1945 г. сям'я Шатэрнікаў, што была ў эвакуацыі ў Расіі, вярнулася ў Мінск і часова пасялілася ў роднага брата маці Івана Юдзіцкага на вуліцы Рэвалюцыйнай. Таму гэтая выстаўка – своеасаблівае вяртанне А. Шатэрніка на вуліцу дзяцінства, дзе пачаўся шлях да мастацтва, а цяпер знаходзіцца галерэя Л. Шчамялёва. У экспазіцыі прадстаўлены жывапісныя працы мастака – любімыя месцы Мінска, утульныя куткі Беларусі ды інш. Іх дапаўняюць асабістыя рэчы і фотаздымкі былых жыароў дома па вуліцы Рэвалюцыйнай, сярод якіх і здымкі родных А. Шатэрніка.

✓ **20 ліпеня** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася **выстаўка «Замак на перадавой. Да 100-годдзя разбурэння Крэўскага замка ў Першай сусветнай вайне. Фотаздымкі 1915 – 1917 гг. з калекцыі Уладзіміра Багданова»**. Замак у вёсцы Крэва Смагонскага раёна – адно з самых старажытных абарончых збудаванняў, якія захаваліся ў

Беларусі. Ён быў пабудаваны ў пачатку XIV стагоддзя і за семсот гадоў існавання не раз становіўся арэнай барацьбы за ўладу, падвяргаўся штурмам і аблогам. У баявых дзеяннях Крэўскі замак «удзельнічаў» параўнальна нядаўна, а свой апошні бой прыняў 100 гадоў таму – 21 ліпеня 1917 г. Старадаўнія мury былі ператвораны ў руіны самай сучаснай на той момант артылерыяй XX стагоддзя.

На выстаўцы прадстаўлены шэраг унікальных фатаграфіяў, большасць з якіх захоўвалася ў альбомах удзельнікаў Першай сусветнай вайны і ніколі не публікавалася. Здымкі дазваляюць прасачыць гісторыю разбурэння замка, убачыць невядомыя ракурсы, параўнаць іх з цяперашнім станам старажытных сценаў.

✓ **20 ліпеня** ў дварыку Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа адбыўся **«Acoustic Sun Fest»**. Гэта працяг серыі акустычных фестываляў, якія ладзіць «Арт Сядзіба». Тым разам перад слухачамі выступілі гурты «ZnaROCK», «:B:N:», «Бачу ўпершыню», вершы чыталі Даша Бялькевіч і Андрэй Хадановіч.

І не змоўкнуць ніколі ў свеце Купалавы словы

Творы класіка сталі своеасаблівым мостам, што злучыў беларускую культуру з культурай сусветнай. Яны ўвабралі ў сябе лепшыя здабыткі жывого беларускага слова, мыслення, сталі паэтычным увасабленнем Беларусі. Купалава творчасць за служыла сусветнае прызнанне – пра гэта сведчыць шырокі грамадскі рэзананс, выкліканы ў многіх краінах. Творы Песняра перакладзены амаль на 100 замежных моваў. Толькі верш «А хто там ідзе?» гучыць на 84-х мовах народаў свету.

Янка Купала і сёння народны Пясняр, Паэт для кожнага з беларусаў.

З нагоды 135-гадовага юбілею Песняра ва ўсіх бібліятэках Шчучынскага раёна запланаваны і праводзяцца мерапрыемствы на працягу ўсяго года. Яны адлюстроўваюць «Старонкі жыцця і творчасці», знаёмяць са «Спадчынай» пісьменніка, якога называюць «Нацыянальным гонарам Беларусі».

На базе Шчучынскай раённай бібліятэкі імя Цёткі прайшло літаратурна-музычнае падарожжа «Вялікі майстар беларускага слова». Супрацоўнікі бібліятэкі разам з юнімі шчучынцамі «прайшліся» жыццёвымі сцэнкамі Песняра, аданілі фотагалерэю, успомнілі выдатныя радкі бессмяротных твораў аўтара, зазірнулі у таямніцы беларускай душы. З роллю вядучай мерапрыемства цудоўна справілася Вольга Курса.

Шмат цікавага даведліся госці пра Купалу. Класік сусветнай і беларускай літаратуры, адзін з заснавальнікаў но-

вай беларускай літаратуры і сучаснай беларускай літаратурнай мовы, народны паэт Беларусі, духоўны лідар беларускага нацыянальнага адраджэння – гэта ўсё Янка Купала. Многія дзеці не ведалі, што нарадзіўся наш зямляк амаль на свята Івана Купалы. Пісьменніка так уразіла народная легенда пра Купалле, што ён вырашыў узяць сабе аднайменны псеўданім. Даведліся дзеці пад час сустрэчы і пра моцнае сяброўства Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Бліжэй з творчасцю паэта прысутных пазнаёміла госць свята – Ніна Сыч. Чулі б вы, як натхнёна чытала яна вершы «Мужык», «А хто там ідзе?», «Спадчына», урывак са знакамітай п'есы «Паўлінка» і іншыя творы нашага генія! Хораша дэкламавалі вершы Песняра і юныя шчучынцы.

На свята завітаў і госць з Гродна – ветэран Узброеных Сілаў, падпалкоўнік інжынерных войскаў, аўтар 20-і зборнікаў вершаў Уладзімір Пятроў. Ён не толькі пачытаў свае творы, але і падараваў некалькі зборнікаў бібліятэцы. Цудоўны верш прысвяціў У. Пятроў Янку Купалу.

Яркіх фарбаў сустрэчы дадалі песні пад гітару, што цудоўна выканалі Яна Маркевіч, Улад і Валянцін Касцевічы.

Аматары паэтычнага слова яшчэ доўга не разыходзіліся, разглядалі кніжную выставу, прысвечаную творчасці класіка, і чыталі яго вершы.

Таццяна КРАСІНСКАЯ, метадыст аддзела бібліятэчнага маркетынгу Шчучынскай раённай бібліятэкі імя Цёткі

Дваіносе Купалава свята

Сёлета Ляхавіцкая цэнтральная раённая бібліятэка адзначыла 70-годдзе надання ёй імя народнага паэта Беларусі Янкі Купалы.

Дарэчы, гэта не адзіная святочная дата для нас – сёлета адзначаецца і 135-годдзе з дня нараджэння Песняра. З нагоды святкавання дзвюх гэтых падзеяў 2 ліпеня ў бібліятэцы прайшло свята «Пад сюзор'ем Купалы». І хоць надвор'е нам не паспрыяла – усе пляцоўкі давалася «ўціснуць» у сцены бібліятэкі – імпрэза прайшла выдатна.

Нікога не пакінуў абыякавым святочны канцэрт у гонар Янкі Купалы, дзе гучалі чароўныя песні на яго вершы. Былі там і маленькі Купала, і купальскія фантастычныя істоты, і Бандароўна, і ўсімі любімая Паўлінка. Не абышлася свята без ушанаванняў: наша «купалаўка» радавая была сустракаць былых сваіх супрацоўнікаў і лепшых чытачоў. Дарэчы, у красавіку-маі бібліятэка аб'явіла раённы конкурс на лепшую электронную прэзентацыю «Пясняр зямлі беларускай», і пераможцаў конкурсу таксама ўзнагароджвалі пад час імпрэзы. Так адсвяткавала юбілей ляхавіцкая «купалаўка».

Лізавета ЮЗЭФОВІЧ, бібліятэкар аддзела бібліятэчнай рэкламы і маркетынгу

Пераможцы конкурсу электронных прэзентацыяў

Нашы найлепшыя чытачы

Ушанаванне былых супрацоўнікаў

Днямі памёр **Алег КУРЖАЛАЎ**, адзін са стваральнікаў сучаснай сістэмы школьнага краязнаўства на Віцебшчыне. У 1995 – 2011 г. ён працаваў загадчыкам аддзела беларусазнаўства і краязнаўства ў абласным аб'яднанні па арганізацыі пазашкольнай працы. Ладзіў семінары, творчыя конкурсы, краязнаўчыя вандровкі, дапамагаў у стварэнні і развіцці школьных музеяў, спрыяў гурткам і асобным маладым даследчыкам лакальнай гісторыі. Ініцыяваў і часта ўласнаручна рэдагаваў першыя краязнаўчыя дапаможнікі, што цяпер выкарыстоўваюцца ў школах.

ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчая газета» шчыра спачуваюць родным, блізкім і калегам Алега Васільевіча.

Парада ад паэткі: «Не пускайце ў сэрца адзіноту»

Клубу «Сустрэча» Ашмянскай раённай бібліятэкі больш за 20 гадоў. За час існавання яго гасцямі было нямала цікавых людзей: Наталля Батракова, Валянціна Паліканіна, Аляксей Дудараў, Адам Мальдзіс, Юрый Татарынаў, госці з Японіі, мясцовыя паэты. І гэты спіс можна працягваць. А не так даўно для ўсіх, хто любіць беларускае слова і бібліятэчныя сустрэчы з неардынарнымі асобамі, была арганізаваная сустрэча са смаргонскай паэткай Алай Клемянок.

Ала Леанідаўна працуе журналістам раённай газеты «Светлы шлях», з'яўляецца сябрам Саюза пісьменнікаў Беларусі. Вершы піша са школьнага ўзросту. Варта сказаць, што мэтр беларускай літаратуры Ніл Гілевіч высока ацаніў творы А. Клемянок.

З-пад пяра паэткі выйшлі зборнікі вершаў «Яны не ведалі мяне» (1999), «Бывай, Альба Рутэнія!» (2007), «Рэфлексіі» (2010), «Не пускайце ў сэрца адзіноту» (2013). Ала Леанідаўна – лаўрэат Рэспубліканскага

літаратурнага конкурсу «Лепшы твор – 2010» у намінацыі «Паэзія». Кніга «Не пускайце ў сэрца адзіноту» перамагла ў абласным конкурсе рукапісаў імя Цёткі, адзначаная падзячным лістом Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Філарэта, мае іншыя ўзнагароды.

Таксама Ала Леанідаўна добра спявае, грае на гітары. У гэтым госці сустрэчы змаглі пераканацца, пачуўшы некалькі песень, музыку да якіх жанчына напісала сама. На сустрэчу яна прыйшла з сяброўкай і аднадумцам – колішняй супрацоўніцай музея-сядзібы М.К. Агінскага ў Залессі Тацянай Кляшчонак, якая расказала шмат цікавага пра паэтку, разам яны выканалі песню пад акампанемент гітары. Чытачы з задавальненнем слухалі вершы «Трыялет», «Бывай, Альба Рутэнія», «Я не паэт», «Мова» ў выкананні аўтаркі, а яе апошні пра сябе, пра творчасць і захапленні раскрыў перад прысутнымі творчую, рамантычную натуру паэткі, клапатлівую – маці і жонкі.

Удзячныя слухачы паднеслі А. Клемянок кветкі, а яна падарыла бібліятэцы зборнік сваіх вершаў «Не пускайце ў сэрца адзіноту».

*Святлана ТАЛІНСКАЯ,
загадчык аддзела абслугоўвання
і інфармацыі Ашмянскай
раённай бібліятэкі,
кіраўнік клуба «Сустрэча»*

могуць быць якімі заўгодна: заспяваць, станцаваць, прайсціся ўпрысядкі, пракукараць...

Для чаго нашыя продкі спрабавалі задобрыць Яшчура, дакладна невядома. Цяпер гульня разглядаецца выключна як пакінутая нам продкамі культурная спадчына, якую мы павінны ведаць, шанаваць і захоўваць.

– Маладзёжную народную гульню «Яшчур» і іншыя культурныя здабыткі мы дэманстравалі навукоўцам Алеся Лозку і Алене Каліноўскай, калі яны завіталі на Пастаўшчыну, дзяліліся вынікамі працы на навуковай канферэнцыі. А нядаўна падалі заяўку на ўключэнне гульні «Яшчур» у Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Беларусі, – расказвала навуковы супрацоўнік раённага Цэнтра культуры і народнай творчасці Людміла Чатовіч.

Нягледзячы на тое, якім будзе адказ спецыялістаў, можна сцвярджаць, што гульня «Яшчур» сапраўды цікавая і відовішчная. А галоўнае – беларускія традыцыі не забытыя і ў наш час, імі цікавіцца не толькі старэйшае пакаленне, але і моладзь.

*Вераніка ФІЛАНОВІЧ,
фота аўтара*

Святкавалі ў духу народных звычаяў

Пастаўшчына – адзіны рэгіён Беларусі, дзе народная гульня моладзі «Яшчур» захавалася ў памяці прамых носьбітаў. З іх словаў работнікі раённага Цэнтра культуры і народнай творчасці запісалі, дасканалы вывучылі і рэканструявалі гэтую дзею. Каб традыцыі і звычкі продкаў не забываліся, а наадварот, былі даступныя як мага больш шырокаму колу людзей, удзельнікі фальклорнага гуртка Гуцкага сацыяльна-культурнага цэнтра развучылі гульню, розныя побытавыя танцы, прыпеўкі, прыказкі і прымаўкі і вось ужо цягам трох гадоў дэманструюць іх на вячорках і пад час гісторыка-культурных акцыяў. На адной з іх, што мела назву «Святкуем па-беларуску», пашчасціла напрысутнічаць і мне.

Дзея разгортвалася ў Варапаўскім гарпасялковым Доме культуры, куды ў госці да мясцовай моладзі прыехалі аднагодкі з Гуты. Уваходзім у залу – і адразу акупаем сябе ў атмасферу даўніны: сцэна аформлена ў выглядзе сялянскай хаты, там жа дуэт з сямейнага ансамбля Пачкоўскіх з народнымі музычнымі інструментамі, якія мілагучна спяваюць ад дотыку іх рук. Правесці імпрэзу «Велікодныя вячоркі» школьнікам дапамагаюць дырэктар Гуцкага сацыяльна-культурнага цэнтра Тамара Маслоўская і мастацкі кіраўнік Варапаўскага ГПДК Ірына Кузьміч, якія выступаюць у ролі вядучых і запрашаюць прысутных паўдзельнічаць у розных забавах.

Для размінкі прапануецца адгадаць загадкі, заахвочванне за правільны адказ – фарбаванае яйка. Кемліваці моладзі не бракуе, таму многія становяцца ўдзельнікамі гульні-варажбы – катання яек з горкі. Па іх «маршруце» вядучыя ў жартоўнай форме прадказваюць будучыню іх уладальнікам: кагосьці чакае далёкая дарога, а хтосьці не адыдзе ад роднай хаты ні на крок, нехта некага падчэпіць, а хтосьці адаб'е. На чарзе яшчэ адна народная забава –

добра ўсім вядомая гульня «Біткі». А якое гуляне без танцаў? Падэспань змяняе кракавяк, львоніха – лысага, фігурная полька – вальс. Гуцаць прыпеўкі, віруе карагод, моладзь гуляе ў «Ламур», «Галубку» і «Прарока».

Сярод гэтай вяселосці і іскрынка вячорак – гульня «Яшчур». Апануты ў вывернуты кажух і шапку-вуханку хлопец (Яшчур) садзіцца на крэсла. Вакол яго карагодзяць дзяўчаты, напяваючы развучаную песню. Ва ўсіх на плячах хусткі, што па чарзе ў якасці дару забірае міфалагічны персанаж. Вярнуць іх назад можна толькі выканаўшы загад Яшчура. А яго заданні

Наш календар

Рэкардсмен з Пружаншчыны

У сям'і Яна і Соф'і Крашэўскіх 28 ліпеня 1812 г. нарадзілася першае дзіця – сын Юзаф Ігнацы. Хутка Крашэўскія пераехалі з Варшавы ў маёнтка Доўгае Пружанскага павета, дзе бацька хлопчыка быў харунжым. Аднак дзяцінства Юзафа прайшло большай часткаю ў маёнтку Раманава Люблінскага ваяводства пад апекаю бабулі і прабабулі з боку маці.

*Ю. Крашэўскі – рэдактар
«Gazety Codziennej» (1859 г.)*

Юзаф скончыў Свіслацкую гімназію, паступіў у Віленскі ўніверсітэт на медыцынскае аддзяленне, але хутка перайшоў на літаратурнае. Прыязджаючы дадому на канікулы, хлопец чытаў родным свае першыя літаратурныя творы. Калі ў 1830 г. пачалося паўстанне, разам з іншымі студэнтамі збіраў зброю, распаўсюджваў антыўрадавыя вершы, рыхтаваў замах на апекуна Віленскага ўніверсітэта. Аднак змова была выкрытая, Крашэўскага разам з іншымі арыштавалі. Дзякуючы заступніцтву цёткі перад генерал-губернатарам Мікалаем Даўгарукавым хлопец не быў высланы на Каўказ у войска, а адседзеў больш за год у турме. Пасля вызвалення вярнуўся ў Доўгае, дзе займаўся гаспадаркай і пісаў.

Неўзабаве Ю. Крашэўскі пазнаёміўся з бібліяфілам Антонем Урбанюўскім, праз нейкі час пабраўся шлюбам з яго выхаванкаю Соф'яй Вароніч і пераехаў да іх на Валынь, пазней – у Жытомір. Крашэўскі супрацоўнічаў з газетамі і часопісамі, працаваў куратарам губернскай гімназіі, быў дырэктарам шляхецкага клуба, старшынёй Таварыства дабрачыннасці, дырэктарам жытомірскага тэатра. У 1860 г. пераехаў у Варшаву, вандраваў па Заходняй Еўропе. Па загадзе ўрада ў 1863 г. эміграваў за мяжу і пасяліўся ў Дрэздэне.

У 1883 г. быў арыштаваны за разведвальную дзейнасць на карысць Францыі супраць Прусіі і прыгавораны да 3,5 гадоў турэмнага зняволення, але праз паўтара года быў вызвалены пад заклад з-за захворвання лёгкіх. Памёр Ю. Крашэўскі 19 сакавіка 1887 г. у Жэневе, пахаваны ў Кракаве.

Нягледзячы на турботы і неўладкаванасць свайго жыцця, Крашэўскі пакінуў пасля сябе вялікую літаратурную спадчыну – каля 600 тамоў прозы, паэзіі, працаў па літаратуразнаўстве, гісторыі, філасофіі ды інш. За гэтае дасягненне пісьменнік быў занесены ў Кнігу рэкордаў Гінэса як «чэмпіён эпохі гусінага пяра». Крашэўскі стаў стваральнікам польскага рамана, яго пяру належаць «Апошнія з случкіх князёў», «Жыгімонтаскія часы», «Кароль у Нясвіжы. 1784» ды іншыя; некаторыя творы перакладзеныя на беларускую мову. Свае падарожжы па Беларусі апісаў у нарысах «Пінск і Піншчына», «Успаміны Валыні, Палесся і Літвы», «Малюнкi з жыцця і падарожжаў», «Адзенне сялянаў і мяшчанаў з ваколіцаў Брэста, Кобрына і Пружанаў». Аўтар навуковых працаў «Старажытная Літва. Яе гісторыя, законы, мова, вера, звычай, песні...», «Мастацтва ў славянаў, асабліва ў Польшчы і дахрысціянскай Літве».

Асоба Ю. Крашэўскага хаця і не шырока вядомая ў Беларусі, аднак не забытая. Летась у серыі «Мая беларуская кніга» вышла аповесць «Кароль у Нясвіжы. 1784» – адзін з самых «беларускіх» твораў пісьменніка. Сёлета ў красавіку ў Музеі-сядзібе «Пружанскі палацык» з'явіўся бюст Крашэўскага, створаны народным мастаком Беларусі скульптарам Іванам Міско.

*Падрыхтавала
Ніна КАЗЛЕНЯ*

(Заканчэнне.
Пачатак у № 27)

Адносна трагічнага жыцця Іова беларускі асветнік зазначае, што яно сімвалізуе мукі спасціжэння ісціны, а таму і самога героя гэтай трагедыі набожнага Іова сімвалічна называюць прарокам у тым сэнсе, што ён мукі сваімі нібы прадугадаў будучыя падзеі станаўлення хрысціянскай рэлігіі. З найбольшай паўнатой сімвалізм выявіўся ў прыказках і прымаўках, вядомых старажытным кніжкам як жанр прытчы. Ф. Скарына першым у айчынным літаратуразнаўстве звярнуў увагу на іх сімвалічна-пераносны сэнс, бо яны «всегда иную мудрость и науку знаменуют, а иначе ся разумеюць, нежэли молвены бываюць, и болши в собѣ сокритых тайн замыкають, нежэли ся словами пишуть». Ён часта выкарыстоўваў паняцце сімвала («знамя», «знаменование»), каб адзначыць падвойны сэнс так званых «эзатэрычных» (тайных, даступных толькі дасведчаным) кніг – унутраны, па сутнасці, сімвалічны, вядомы толькі мудрым, і вонкавы, агульнадаступны.

Сентэнцыі «Эклезіяста», што нібы пярэчыць адна другой, на самой жа справе, як падкрэслівае Скарына, у абагульненай сімвалічнай форме выяўляюць неаднолькавыя каштоўнасныя арыентацыі не толькі людзей розных, але і аднаго і таго чалавека ў розныя перыяды яго жыцця. У прадмове да кнігі «Ісус Навін» аўтар зноў вяртаецца да хрысціянскай інтэрпрэтацыі старазапаветнай гісторыі як сімвала новазапаветных ідэалаў і каштоўнасцяў: «зямля Ханаанская», або Палестына, «знаменуеть царство небесное и горний Ерусалим»; пераход народа на чале з Ісусам Навінам «в землю обетованную» сімвалізуе будучы прыход Ісуса Хрыста, які «веде верующих в него в царство небесное, еже ест земля живых». Аднак калі ўлічыць, што паводле сярэднявечнай і рэнесансавай эстэтыкі прырода-сусвет з усёй разнастайнасцю з'яваў – гэта дасканалы твор найвышэйшага мастака – Бога, а краса зямная сімвалізуе прыгажосць духоўную, крыніца якой – Бог, то і традыцыйны тэалагічны сімвалізм з яго паралелізмам Старога і Новага Запаветаў мае пэўнае дачыненне да эстэтычнай і этычнай сімволікі.

Сімвалічны вобраз параўноўваецца Ф. Скарынам з люстэркам, у якім бачыцца ўсё багацце яго канкрэтнага, змянога зместу. Гераічны ўчынак Юдзіфі сімвалізуе натуральную для ўсіх людзей любоў да сваёй айчыны, да зямлі, дзе мы «зродилися и ускармлиены

погляду рэнесансавых гуманістаў. «Потреба теж ведаати, – пісаў ён, – иже со всех книг ветхаго закону (маецца на ўвазе старазапаветная частка Бібліі. – У.К.) сие книги бытъя и початок и конець книг Езехиила-пророка, а Пьсни песнем Саломона-ца-

ря – суть трудны ко зрозумению. Прото ж и еврей людей младым пред тридесетма леты не давали их чести для великих тайн, еже замыкають в собѣ книги сие, понеже суть над разум людхский. Кто убо от философов мог поразумети, абы Господь Бог словом своим с ни з чего сотворил вся видима и невидима, [по] старейшине их Аристотелю глаголющу: «З ни с чего ничто же бысть»».

Гутарка тут ідзе, безумоўна, не пра вонкавы, апавядальны змест гэтых кніг, які зусім просты і агульнаразумельны; асветнік мае на ўвазе іх унутраны, пераносны «духоўны», г.зн. сімвалічны, сэнс. Аднак ён не зрабіў таго апошняга кроку, які азначаў бы пераход ад сярэднявечнай тэалогіі да навукі, – не прызнаў выключна сімвалічнага значэння многіх сюжэтаў, вобразаў і міфаў Бібліі, палічыў за лепшае спаслацца на хрысці-

янскую веру ва ўсемагутнасць «во Троици единого Бога, в шести днех сотворившего небо и землю и вся, еже суть в них». У адпаведнасці з хрысціянскай традыцыяй Скарына тлумачыў сімвалічнае значэнне біблейскіх міфаў, асабліва багата прадстаўленых у кнізе «Выход». Цялеснае егіпецкае рабства «сыноў ізраілевых», на яго думку, сімвалізавала нашу духоўную няволю; купіна неапазімая «ясне знаменовала зачатие без семени Сына Божия»; жазло Майсева, якое ператварылася ў змяю, сімвалізавала спалучэнне ў Хрысце Боскай і чалавечай прыроды; пасланне Майсея фараону – прышэсце Хрыста на зямлю; велікодны агнец – «невинную муку Господа нашего знаменовал»; праход сыноў ізраілевых праз Чырвонае мора – будучае хрысціянства; манна нябесная, дадзеная яўрэям у пустыні, – прычашчэння.

Ахвярапрынашэнні і іншыя абрады старазапаветнай царквы, прароцтвы Данііла і г.д. таксама тлумачыліся Скарынам як сімвалы хрысціянскага, пераважна маральна-этычнага зместу. Прычым пісьменнік дазваляў сабе вольную інтэрпрэтацыю паасобных вобразаў і сюжэтаў Бібліі.

Ва ўсіх выпадках, калі гаворыцца пра сімвалічнае значэнне мастацкіх вобразаў, біблейскіх сюжэтаў і міфаў, Ф. Скарына падкрэслівае іх унутраны, не яўны, духоўны сэнс. З улікам светапогляду пісьменніка, паводле якога Біблія ўяўлялася нібы падвойным сімвалам – рэальнай гісторыі чалавецтва, з аднаго боку, сукупнасці навук і мастацтваў, з другога, – можна меркаваць, што ўся культура бачылася яму ў двух аспектах: вонкавым, які адлюстроўвае паверхневы, матэрыяльны пласт быцця, і ўнутраным, які накіроўвае нас на спазнанне яго скрытага, духоўнага, этычнага і эстэтычнага сэнсу.

Уладзімір КОНАН

(Паводле кнігі «Спадчына Скарыны. Зборнік матэрыялаў». Мінск, 1989)

Эстэтычныя і маральна-этычныя сімвалы ў творчасці Скарыны

Друкарня Ф. Скарыны ў Вільні (Я. Драздовіч, 1940–1943 гг.)

суть...». У кожнай біблейскай кнізе асветнік бачыў вонкавы, фабульны, усім зразумелы змест («...не толико докторове, а люди вченые в них разумеюць, но всякий человек простый и посполитый»), і разам з тым унутраны, духоўны, або сімвалічны («Написаны суть воистинну сие книги внутрь духовне е разумеющим...»). Біблія ў цэлым, на яго думку, сімвалізуе, з аднаго боку, усё быццё і перш гісторыю чалавецтва, з другога – кожная з яе кніг выступае ў якасці сімвала канкрэтнай навукі ці пэўнага мастацтва – граматыкі, логікі, рыторыкі, музыкі, арыфметыкі, геаметрыі, астраноміі, этыкі і інш.

У прадмове да кнігі «Быццё» Ф. Скарына наблізіўся да той сімвалічнай інтэрпрэтацыі, якая была характэрная для света-

Застаўка з кнігі Францыска Скарыны «Быццё»

**(Заканчэнне.
Пачатак у № 27)**

Новым словам у айчынай гістарычнай навуцы ў дачыненні да Трасцянецкага лагера смерці можна лічыць нарыс, падрыхтаваны да зборніка дакументаў і матэрыялаў «Трасцянец: трагедия народов Европы, память в Беларуси» (2016). У ім беларускія гісторыкі А. Далгоўскі і Н. Яцкевіч упершыню прыходзяць да важнай высновы, што ў Трасцянец была створаная і дзейнічала «сістэма масавага знішчэння», у якую ўваходзілі два ўрочышчы – Благаўшчына і Шашкоўка, а таксама працоўны лагер і ахоўны гарнізон.

Кажучы пра ўрочышча Благаўшчына як месца расстрэлаў, аўтары прытрымліваюцца падыходу, адпаведна якому яно з вясны 1942 г. стала месцам масавага знішчэння дэпартаваных з краінаў Еўропы яўрэяў, яўрэяў мінскага гета, а таксама месцам гібелі большасці ўдзельнікаў Мінскага антыфашысцкага падполля, іх сем'яў, партызанскіх сувязных, раскритых і арыштаваных СД, а таксама закладнікаў. Датычна другога месца масавага знішчэння, якім з'яўлялася ўрочышча Шашкоўка, дзе з канца 1943 г. пачаў дзейнічаць прымітыўныя крэматыоры (ямапеч). У сувязі з тым, што абсалютная большасць дэпартаваных яўрэяў з Заходняй Еўропы была знішчана летам 1942 г., а Мінскае гета перастае існаваць у кастрычніку 1943 г., ўрочышча Шашкоўка была месцам знішчэння ў асноўным беларускага насельніцтва. У нарысе адзначаецца, што там былі знішчаны і спаленыя 50 тысяч чаў грамадзянаў. У якасці апошняга месца масавага знішчэння людзей аўтары згадваюць былы калгасны хлёў, што стаў адным з элементаў «фабрыкі смерці Трасцянца», дзе «29 чэрвеня 1944 года за тры дні да вызвалення Мінска Чырвонай Арміяй па загадзе намесніка каманданта лагера Рыдэра былі расстрэляныя, а потым спаленыя 6,5 тысяч чаў чалавек».

У выніку чытачу прапануецца наступная выснова: лагер Трасцянец – спараджэнне нацысцкай сістэмы эксплуатацыі і знішчэння вялікіх масаў людзей розных нацыянальнасцяў і веравызнанняў, камбінаваны варыянт месца масавага знішчэння і працоўнага лагера. Тут, каля Малога Трасцянца, у 1942 – 1944 гг. адбываліся спонтанныя і раней спланаваныя забойствы людзей, а таксама працоўная эксплуатацыя вязняў.

Такім чынам, у апошнія паўтара дзесяцігоддзя беларускія даследчыкі трымалі ў фокусе сваіх навуковых пошукаў гістарычныя падзеі ў раёне Трасцянца, замацоўваючы ў айчынай гістарыяграфіі асноўныя палажэнні аб ім як месцы прымусовага ўтрымання і масавага знішчэння людзей германскімі акупантамі і іх памагатымі агульнай колькасцю 206,5 тыс. чалавек.

У германскай гістарыяграфіі тэма Трасцянца з'явілася толькі ў апошняю чвэрць стагоддзя. Піянерам у вывучэнні гэтага беларускага мес-

ца стаў берлінскі даследчык П. Коль, які ў 1990 г. першым выдаў працу, дзе на прыкладзе Трасцянца, названага нямецкім даследчыкам «беларускім Асвенцімам», упершыню ўлічвае гэта месца масавага знішчэння не толькі ў пералік тэмаў навуковага пошуку, але і ставіць яго побач з іншымі ў агульнаеўрапейскі пантэон памяці.

Другі нямецкі гісторык, аўтар фундаментальнага даследавання пра германскую акупацыйную палітыку і палітыку знішчэння ў Беларусі 1941 – 1944 гг. К. Герлах спалучае месцы масавага знішчэння ў раёне Трасцянца і называе іх лагерам смерці. Агульнай лічба ахвяраў, у тым ліку дэпартаваных яўрэяў з Аўстрыі, Германіі і Чэхаславакіі, пахаваных

новіцца Малы Трасцянец пад Мінскам. Да восені 1943 г. цэнтральным месцам нацысцкіх забойстваў, як адзначае даследчыца, з'яўлялася ўрочышча Благаўшчына, дзе было знішчана ад 40 да 55 тыс. ахвяраў. На яе думку, афіцыйная лічба, што выкарыстоўваецца ў сучаснай беларускай гістарыяграфіі ў дачыненні да агульнай колькасці ахвяраў у гэтым урочышчы, значна звышшая. У сваёй манаграфіі (2011) П. Рэнтрап не выкарыстоўвае абагульненую назву Трасцянец, а згадвае канкрэтныя месцы трагедыі – працоўны лагер Малы Трасцянец і месцы масавага знішчэння – Благаўшчыну, Шашкоўку, адрыну на краі вёскі. Даследчыца ставіць пад сумненне факт правядзення ў Благаўшчыне расстрэлаў не-

у гэтай сувязі важна звярнуцца да навуковых крытэрыяў, на аснове якіх беларускія і нямецкія даследчыкі робяць высновы па навуковай класіфікацыі нацысцкіх месцаў тэрору ўвогуле і месцаў масавага знішчэння людзей у раёне вёсак Малы і Вялікі Трасцянец у прыватнасці. Паводле айчынай навуковай класіфікацыі месцаў прымусовага ўтрымання грамадзянскага насельніцтва на акупаванай тэрыторыі Беларусі ў 1941 – 1944 гг., да асноўных тыпаў такіх месцаў адносяцца: канцэнтрацыйныя лагеры, лагеры знішчэння, выпраўленча-працоўныя лагеры, гета, турмы, лагеры каля пярэдняга краю нямецкай абароны, працоўныя лагеры, перасыльныя лагеры, лагеры грамадзянскага насельніцтва,

для ваеннапалонных, гета, працоўныя лагеры для яўрэяў, лагеры смерці, лагеры для цыганаў. На думку кіраўніка Цэнтра па даследаванні антысэмітызму пры Берлінскім тэхнічным універсітэце прафесара В. Бенца, «у Беларусі лагер Малы Трасцянец, створаны ў пачатку 1942 г. Камандзірам паліцыі бяспекі і СД Мінска, прайшоў шлях ад рабочага лагера да цэнтральнага месца знішчэння, у якім да лета 1944 г. былі забітыя не менш за 60 тыс. чалавек, у тым ліку немцы, чэхі і аўстрыйцы, а таксама савецкія ваеннапалонныя і ўдзельнікі супраціўлення».

Вынікае, што Трасцянец падпадае пад крытэрыі нямецкай класіфікацыі ў дачыненні да рабочага лагера і абагульненага месца знішчэння. Гэта адзначае, што ў апошнія гады беларускія і нямецкія гісторыкі вялі пошук новых падыходаў у дачыненні да вызначэння навуковага характару месцаў масавага генацыду ў раёне Трасцянца, спрабуючы зрабіць гэта на новай дакументальнай базе, выявіць сапраўдны характар тых гістарычных падзеяў у кантэксце стварэння Мемарыяльнага комплексу «Трасцянец» – сучаснага мемарыялу Памяці агульнаеўрапейскага значэння.

Напрыканцы неабходна адзначыць, што адна з найважнейшых высноваў аўтарскага даследавання на гэты момант заключаецца ў тым, што выяўлены ў апошні час і ўведзены ў шырокі ўжытак комплекс дакументальных крыніцаў ставіць на парадак дня беларускай гістарыяграфіі задачу па правядзенні спецыяльнага навуковага даследавання па гэтай тэме з улікам дасягненняў найноўшай тэорыі і метадалогіі, асабліва кампаратывнага аналізу айчынных і замежных крыніцаў з мэтай атрымання новых навуковых ведаў.

Сяргей НОВІКАЎ,
кандыдат гістарычных навук,
дацэнт,
г. Мінск

Паводле зборніка «Актуальныя праблемы історицизма. Материалы IV Международной научно-практической конференции к 420-летию дарования городу Витебску магдебургского права» (Витебск, 2017 г.)

Адна з ахвяраў лагера смерці – Яўген Клумай

рабочыя калоны (батальёны, роты, каманды). Зварот да нямецкай класіфікацыі вызначае такія месцы прымусовага ўтрымання грамадзянаў і іх масавага знішчэння як: канцэнтрацыйныя лагеры, выхавальныя працоўныя лагеры, рабочыя лагеры, турмы, лагеры

Як былі намеснік дырэктара па навуковай рабоце Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчынай вайны ў 1969 – 1974 гг., хацеў бы для ўдакладнення артыкула кандыдата гісторычных навук Сяргей Новікава выкласці, на мой погляд, важную аргументацыю для паўнаты раскрыцця гістарычных даследаванняў аўтара, на што ён па нейкай прычыне не звярнуў увагу.

У такім матэрыяле павінны былі з'явіцца і тыя даследаванні, што вяліся навуковымі супрацоўнікамі вышэйназванага музея, пачынаючы са жніўня 1944 г. (з першай музейнай эскпазіцыі, прысвечанай зверствам фашыстаў на акупаваных землях Беларусі). Менавіта на той выстаўцы вызначэнне лагера ў Трасцянец атрымала назву – лагера смерці. У той час супрацоўнікі музея, як кажуць, «па свежых слядах», сабралі не толькі натуральныя экспанаты, але і ўспаміны людзей, выратаваных ад смерці ў Трасцянец. Іх пошукавая праца ў Трасцянец і падштурхнула да стварэння «Акта Мінска абласной камісіі» ад 13 жніўня 1944 г.

Гэтымі матэрыяламі і павінен быў зацікавіцца С. Новікаў як першакрыніцай для далейшых навуковых распрацовак. Думаю, што і цяпер гэта не лішне зрабіць: музей і яго фонды побач. А ахвяры Трасцянца заслугоўваюць больш глыбокай памяці...

Уладзімір ГІЛЕП,
старшыня ГА «Беларускі фонд культуры»

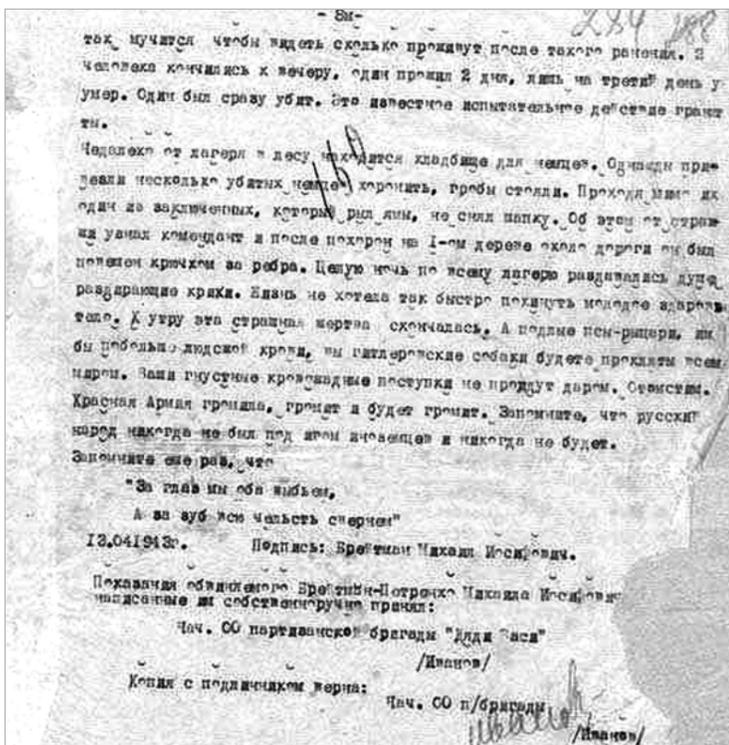
Крыніцазнаўства

Пра даследаванне гісторыі нацысцкіх злачынстваў у раёне Трасцянца (1942 – 1944 гг.)

ва ўрочышчы Благаўшчына, складала ад 40 да 50 тыс. чалавек. Прымаючы лічбу ахвяраў у 6,5 тыс. чалавек, загубленых у калгаснай адрыне ў канцы чэрвеня 1944 г., ён у той жа час называе агульную лічбу ахвяраў «каля 60 тысяч чаў чалавек», выкарыстоўваючы пры гэтым агаворку «па грубых падліках».

Важны ўклад у сучасную германскую гістарыяграфію па даследаванні гісторыі Трасцянца ўносіць нямецкі гісторык П. Рэнтрап. У навуковым артыкуле «Малы Трасцянец» (2009) яна сцвярджае, што толькі з вясны 1942 г. камандзір мінскай службы бяспекі Э. Штраўх пачаў стварэнне новага цэнтра масавага знішчэння, якім па прычыне адступлення вермахта на цэнтральным фронце замест Магілёва на Дняпры ста-

яўрэйскага насельніцтва і савецкіх ваеннапалонных пачынаючы ўжо з восені 1941 г. Спасылаючыся на дакументальныя крыніцы, яна паказвае, што аднаўленне дэпартацый еўрапейскіх яўрэяў у напрамку Мінска з'яўлялася вызначальнай умовай для стварэння месца знішчэння ў Благаўшчыне. П. Рэнтрап прыходзіць да высновы, што агульная колькасць людзей, знішчаных у раёне Малога Трасцянца, складае значна менш за 60 тыс. чалавек, з якіх у Благаўшчыне было забіта больш за 30 тыс. яўрэяў. Асабліва важнай у працы П. Рэнтрап з'яўляецца класіфікацыя гэтага месца нацысцкіх злачынстваў: Малы Трасцянец займаў прамежкавае становішча паміж месцам масавага знішчэння і лагерам смерці.

З паказанняў М. Брэймана, які служыў у 46-м паліцэйскім батальёне, аб злачынствах у Трасцянец

Уладзімір Цвірко і я – шчаслівыя людзі: мы і кахам сваіх жонак, і дзяцей ды ўнукаў любім, любім сваю журналіцкую працу і шмат падарожнічаць. Восем і нядаўна мы выправіліся ў вандроўку. Гэтым разам – на паўночны захад краіны.

Непадалёк Лявонпалля, у вёсцы Бабышкі (не захавалася), нарадзіўся паэт, празаік, грамадскі дзеяч Сяргей Панізнік. Па яго ініцыятыве і на аснове ягоных збораў у Лявонпалі ў 1999 годзе быў створаны Музей Радзімазнаўства (у памяшканні мясцовага клуба) і яго філіял «Хата бабкі Ядвінні» (у сядзібе пачатку XX стагоддзя Ядвінні і Андрыяна Кісялякоў).

Наведалі мы таксама вёску Узмёны, дзе знаходзіцца царква Святога Мікалая (1882 год). Цяжкае ўражанне на нас зрабіла невялікая драўляная, з нахіленым крыжам, царква Іаана Багаслова (1833

еца 1374 годам. У 1569 годзе кароль Жыгімонт Аўгуст надаў гораду магдэбургскае права і герб. У 1773 годзе завяршылася будаўніцтва мураванага касцёла Беззаганнага Зачацця Найсвяцейшай Дзевы Марыі, які пасля Вялікай Айчыннай вайны стаяў амаль цалкам разбураны, а цягам апошніх гадоў рэстаўрацыі і стаіць у рыштаваннях. У выніку другога падзелу Рэчы Паспалітай Дзісна апынулася ў складзе Расійскай імперыі, а ў час паўстання 1831 года паўстанцы колькасцю 3000 чалавек на нейкі час вызвалілі горад з-пад расійскай улады. У 1864 годзе тут была пабудаваная царква Уваскрэсення Хрыстовага. У горадзе шмат пабудоваў XIX – пачатку XX стагоддзяў. У канцы XIX стагоддзя горад наведваў вядомы

стравіцкі, потым яго сын Адам. У Адама былі тры сыны, і ўсе яны прынялі ўдзел у паўстанні 1863 года пад кіраўніцтвам К. Каліноўскага, за што расійскія ўлады канфіскавалі сядзібу. Адзін з Кастравіцкіх, Міхал Апалінарый, уцёк у Рым, дзе ў 1880 годзе яго дачка Ангеліна нарадзіла хлопчыка Вільгельма Альберта Уладзіміра Аляксандра Апалінарыя Вонж-Кастравіцкага, які стаў вядомым паэтам-сюррэалістам і ўзяў сабе псеўданім Гіём Апалінэр. Дарэчы, у вёсцы Вялікія Навасёлкі, што ў Дзяржынскім раёне, пахаваны стрыечны брат Гіёма – празаік, паэт, мастак, драматург Карусь Каганец. Ягоны бацька Карл Кастравіцкі за ўдзел у паўстанні 1863 года быў сасланы ў Сібір, дзе і нарадзіўся брат Гіёма Казімір Кастравіцкі, які ўзяў псеўданім Карусь Каганец. Мне давялося пабываць на магіле Каруся Каганца і наведваць мясціны Дзяржыншчыны, звязаныя з яго жыццём.

У Дзісне нарадзіліся таксама гісторык, доктар філасофіі Маісей Смірын, доктар тэхнічных навук, прафесар Якаў

Адзін з цікавых рэгіёнаў Віцебшчыны – Мёршчына. У гэтым азёрным раёне налічваецца 16 рэк і 39 ручаёў, а таксама аж 83 возеры. Славіцца раён і ландшафтным заказнікам «Ельня», які ў 2002 годзе атрымаў статус водна-балотнага ўгоддзя міжнароднага значэння. Багаты раён і на помнікі архітэктуры, некаторыя з якіх мы наведвалі пасля вандроўкі па Верхнядзвіншчыне.

Невялікая вёска Лявонпаль (калісьці даволі вялікае мястэчка) знаходзіцца на маляўнічым левым беразе Дзвіны. Больш за 1000 гадоў таму тут пасяліліся людзі, аб чым сведчаць старажытныя пахавальныя курганы, што знаходзяцца ў наваколлі вёскі. Яны з'яўляюцца сведкамі тых далёкіх часоў, калі па Дзвіне праплывалі вікінгі. Вёска лічыцца адным з найстарэйшых паселішчаў на тэрыторыі Беларусі. 12 ліпеня 2000 года (у дзень мясцовага царкоўнага фесту ў гонар апосталаў Пятра і Паўла) у Лявонпалі быў усталяваны памятник – крыж, які па сваёй форме нагадвае крыж Ефрасінні Полацкай, і асвечаны святарамі мясцовых праваслаўнага і каталіцкага прыходаў пасля сумеснага хрэснага ходу дзвюх канфесіяў.

Першая дакументальная згадка пра паселішча адносіцца да 1506 года: тады вёска насіла назву Чурылавічы. У сярэдзіне XVIII стагоддзя яе ўладаром стаў берасцейскі ваявода граф Мікалай Лапацінскі, які ў гонар свайго бацькі Лявона, героя руска-турэцкай вайны, перайменаваў вёску ў Лявонпаль.

Мы наведвалі графскую сядзібу Лапацінскіх, якія актыўна ўдзельнічалі ў паўстаннях супраць царскай Расіі. Пасля Вялікай Айчыннай вайны сядзіба была перададзеная мясцовому калгасу (у графскай афіцыні (флігелі) нейкі час нават трымалі калгасных свіней і кароў), а ў сядзібным палацы спачатку размяшчаўся сельгаспастарчы тэхнікум, затым спецшкола і прафілакторый

Мёршчына – край блакітных азёраў і графскіх сядзібаў

Мінскага інстытута культуры. З канца мінулага стагоддзя сядзіба належыць ААТ «Ін-теграл». З ягонага дазволу да сёлетняй вясны тут праводзілі службы мясцовыя каталікі,

што месціцца на водшыбе вёскі Галаскокі. Яе ўжо даўно не наведваюць людзі, і каб дайсці да яе, нам давялося літаральна прадзірацца скрозь кустоў і высокую траву. Відаць, некалі яна была на ўскраіне вёскі, а як паселішча зменшылася, то і ў царкву перасталі хадзіць. Гэтая пакінутая царква мне чымсьці нагадала пажылых людзей, шмат якіх па Беларусі засталіся жыць у пакінутых вёсках, куды не даязджае і аўталаўка. І мне стала сумна.

Пасля вандроўкі па дарогах суседняй Верхнядзвіншчыны і наведвання Лявонпалля позна ўвечары, стомленыя, мы прыехалі ў невялікі гарадок Дзісну, дзе пасяліліся ў невялічкай утульнай, на 8 нумараў, гасцініцы. Дзісна – самы маленькі горад Беларусі, які пры насельніцтве блізу 2-х тысячачу чалавек мае статус горада. Размяшчаецца ён у маляўнічым месцы ўпадзення ракі Дзісны ў Дзвіну. Горад вядомы аж з XI стагоддзя як крэпасць Полацкага княства пад назвай Капец-гарадок. Першая пісьмовая згадка пра Дзісну дату-

пераабсталяваўшы частку палаца пад патрэбы касцёла. Цяпер сядзіба мае пакінуты выгляд. Сядзібны парк таксама здзічэў.

Пабылі мы таксама і каля мемарыяльнай калоны, якую Ян Лапацінскі ў 1791 годзе збудаваў у гонар Канстытуцыі Рэчы Паспалітай 3 мая 1791 года. Гэта ўнікальны на нашых землях аб'ект. Вёску ўпрыгожвае драўляны будынак Траецкай царквы, якую Лапацінскія пабудавалі ў 1774 годзе як уніяцкі храм. У маёнтку Лапацінскіх была ткацкая і суконная вытворчасць, а ў палацы – багатая бібліятэка, а таксама збор твораў жывапісцаў розных краінаў Еўропы.

расійскі падарожнік П. Сямёнаў-Цян-Шанскі, які назваў Дзісну найлепшым горадам Віленскай губерні. І сёння ўражвае чысціня і прыгажосць гэтага невялікага горада-музея.

У прыгарадзе Дзісны, у Дарожкавічах, знаходзіцца сядзібны будынак графаў Кастравіцкіх, які мясцовы святар Генадзь Каранеўскі аднавіў і стварыў агра-сядзібу «У Кастравіцкіх», дзе гасцінна прымае турыстаў. Тут карані роду вядомага французскага паэта Гіёма Апалінэра.

А гісторыя гэтай графскай сядзібы такая. У канцы XVIII стагоддзя яе гаспадаром быў падваявода полацкі Міхал Ка-

іцкокі. З горадам звязанае імя беларускага педагога, збіральніка беларускага фальклору Антона Грыневіча, які загінуў у сталінскім лагеры ў 1933 годзе.

Прыцягваюць увагу ў Дзісне велічныя руіны бальніцы манастыра (XIX стагоддзе), будынак гатэля «Рыга», каталіцкая царква на могілках і іншыя помнікі старажытнасці.

Наведалі мы і іншыя, не менш цікавыя, паселішчы Мёршчыны.

Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск
Фота аўтара

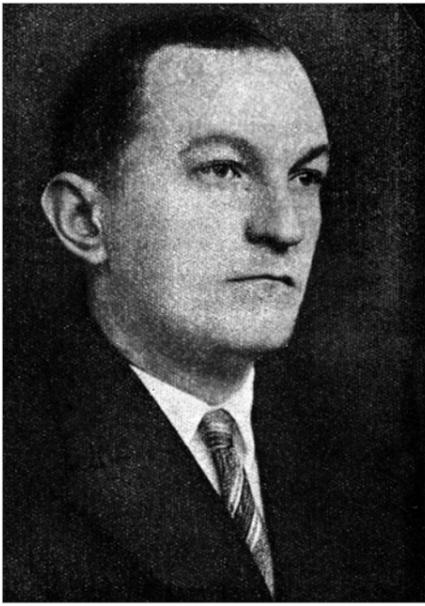
На фота:
в. Лявонпаль: сядзібны палац Лапацінскіх;
г. Дзісна: касцёл у рыштаваннях (XVIII ст.); сядзібны дом Кастравіцкіх (цяпер агра-сядзіба «У Кастравіцкіх»); царква ў Галаскоках (XIX ст.)

Наш календар

«Падымісь за сябе, за жыццё, за свой лёс»

28 ліпеня (паводле новага стылю) 1902 г. у сям’і краўца ў горадзе Дзвінску Віцебскай губерні (цяпер г. Даўгаўпілс, Латвія) нарадзіўся **Віктар Бенядзіктавіч ВАЛЬТАР**. Беларускі празаік, паэт (выступаў пад псеўданімам Янка Палын) і настаўнік.

У часы Першай сусветнай вайны разам з сям’ёй быў бежанцам; вучыўся ў Харкаўскім рэальным вучылішчы; па вяртанні на радзіму ў 1921 г. – у Даўгаўпілскай урадавай рускай гімназіі. У жніўні 1922 г. скончыў Беларускае дзяржаўнае аднагодняе настаўніцкае курсы. Пры падтрымцы беларускай дыяспары (найперш Кастуся Езавітава і Сяргея Сахарова) стаў стыпендыянтам чэшскага ўраду і трапіў у Прагу, дзе паступіў на каморніцкі факультэт вышэйшага тэхнікума. Праз тры гады захварэў на сухоты і, не скончыўшы вучобы, вярнуўся на радзіму.

У 1926 – 1931 гг. працаваў у беларускіх школах Латвіі: у Плейках, Келаве, Даўгаўпілсе. З 1930 г. быў дырэктарам Дадатковай беларускай школы ў Рызе. Памёр 4 красавіка 1931 г. і быў пахаваны на каталіцкіх могілках у Даўгаўпілсе.

Як пісьменнік дэбютаваў у 1923 г. нарысам «Аднабочнікі», надрукаваным у ковенскім часопісе «Крыўіч» (№ 4, 5). У 1924 г. у пражскай газеце «Студэнцкая думка» апублікаваў абразок «Песня глядытараў». Быў актыўным супрацоўнікам газеты «Голас беларуса», апублікаваў вершы ў калектыўным зборніку «Першы крок» (Рыга, 1926), альманаху «Замежная Беларусь», часопісах «Родныя гоні», «Наша доля» і «Новы шлях». У 1930 г. газета «Наша доля» апублікавала яго апавяданне «З-за сена», а ў 1932 г. пад назвай «Ляснікова сена» яно выйшла асобнай кнігай у Рызе.

У 1920-я гг. В. Вальтар напісаў раман «Роджаньня пад Сатурнам». У аснове твора – гісторыя жыцця беларускага студэнта Пётры Тугоўскага ў Празе, ягоньня перажыванні, сустрэчы з тагачаснымі дзеячамі беларускай культуры і палітыкі.

Дзякуючы старанням даследчыка, пісьменніка Сяргея

Панізньніка раман быў апублікаваны толькі ў 1991 – 1992 гг. у газеце «Голас Радзімы». Тады ж было падрыхтаванае выданне твора асобнаю кнігай (на жаль, не ажыццэленае).

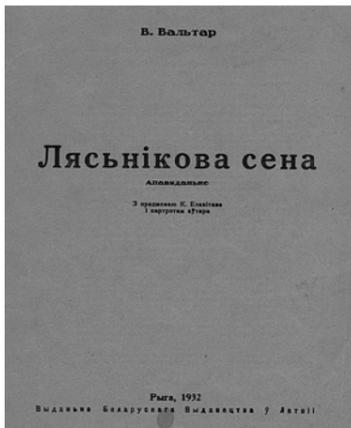
Толькі ў 2009 г. у выдавецтве «Кнігазбор» накладам 300 асобнікаў з’явіўся томік «Выбраныя творы» В. Вальтара. Укладанне і каментары зрабілі Сяргей Панізньнік і краязнавец, кнігавыдавец Міхась Казлоўскі. Апроч рамана «Роджаньня пад Сатурнам», у зборнік увайшлі некалькі вершаў, пераклад верша Івана Франка, публіцыстычныя артыкулы, апавяданні.

У прадмове да кнігі даследчык Лідзія Савік напісала: «Беларускі рух, беларускія партыі, суполкі сярод студэнтаў і эмігрантаў у Празе, праблемы нацыянальнага адра-

джэння, незалежнасці, служэння Бацькаўшчыне – усё гэта незвычайна нагадвае нашу сённяшнюю сітуацыю ў Беларусі. Каторы раз мы зноў пачынаем размовы пра аднаўленне культуры, мовы, гісторыі, імкнёмся даказаць, што мы старажытная еўрапейская нацыя, незалежная і ад Расіі, і ад Польшчы, усімі сіламі адраджаем, уздымаем нацыянальную свядомасць; шукаем і спадзяёмся, што прыйдзе той прарок, той Маісей, хто выведзе нас у зямлю заповітную...». І яшчэ з прадмовы: «Апынуўшыся ў самым цэнтры беларускага руху, Тугоўскі крытычна ставіцца да ўсіх яго ідэй, праграм, палітычных напрамкаў. Ён бачыць, што моладзь, нават тая, што выйшла з сялян, рабочых, вельмі хутка ператвараецца ў беларускую буржуазію: больш гаворыць пра кар’еру, вечары, носіць фракі, ганяецца за арыстакратамі і прыгожымі дзяўчатамі. Нават «айцец» Кірыла пачаў сумнявацца, ці выйдзе з іх пражскага супольніцтва прарок, які павядзе Бацькаўшчыну да незалежнасці, лепшага жыцця. Можна, таму раман на доўгі час і «быў забыты», што аўтар апісаў тагачасны падзеі і лідараў без прыхарашванняў, не ствараючы іконаў з цяпер ужо гістарычных, легендарных асобаў.

Укладальнік кнігі М. Казлоўскі зазначае: «Гэта сапраўдная проза, і мяне доўгі час здзіўляла, чаму гэты твор не выходзіць асобным выданнем. Калі ў 1932 г., ужо пасля смерці Вальтара, выйшаў у Рызе невялічкі зборнічак, там была прадмова К. Езавітава, дзе ён пісаў, што самая вялікая колькасць твораў Вальтара застаецца ў рукапісах. І яны да гэтага часу яшчэ не былі нідзе надрукаваныя. Лёс гэтых рукапісаў мяне вельмі хвалюе». М. Казлоўскі не трапіць надзеі знайсці яшчэ нешта з творчай спадчыны дзвінскага пісьменніка – не толькі рукапісы, але і апублікаваныя ў газетах і часопісах. Надзея на тое, што адгукнуцца зацікаўленыя ў лёсе твораў беларускага пісьменніка з Прыдзвіння ягоньня землякі.

Падрыхтаваў Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Віктар ВАЛЬТАР

Сваё слова, жыцця свайго лёс...
Зайтра крыкнеш усім, і чужым, і сваім:
Беларус ўжо ад мёртвых ўваскросе!..
23.IX.25 г., Прага

Дух часу

Нехта няведомы ходзе.
Вось не злавіць, не забіць.
Думкі аб новай свабодзе
Стаіць ён людзём гаварыць.
Што яму войска, што межы,
Што твоя варты прад ім?
Ён жа, як дым, без адзежы,
Ён жа хутчэйшы за дым...
Зляцца на варце, як зверы,
Мсцяць ўсё людзём – не яму,
І праз жалезныя дзверы
Гоняць нявінных ў турму.
Дух жа ўсё ходзе ды ходзе!
Не – яго ў век не злавіць...
Нехта аб новай свабодзе
У вёсках пачаў гаварыць...

1927 г., Дзвінск

Покліч сялянскага сына

Зайтра ты выйдзеш, мой брат, Беларус,
Кінуць у скрыню жыцця свайго лёс!
Зайтра убачаць суседзі твае,
Жыць ты яшчэ ці памёр мо’ ад слёз!
Здаўна, казалі, цябе ўжо няма:
«Беларусы?» – «Якія?» –

«Дайно ўжо памёрлі!» –

«Нават косці знайсці не турбуйцеся дарма!»
І ад злосці клахтала у ворага ў горле.
Гнулі цябе, сагібалі ў дугу,
Ганьбілі, білі, кідалі ў турму!
Цяжка гараць і бугры, і далы!
Сумна звіняць на нагах кандалы!
Дык скажы ж ім усім, сябра мой, Беларус,
Што дарэмна іх праца і надзея!..
Падымісь за сябе, за жыццё, за свой лёс –
І гані не свайго дабрадзея!
Выйдзі смела і вольна за спісак свой, брат, –
Хіба ж ты і цяпер прамаўчыш?
Чуеш? Суседзі гатовы распляць
І паставіць на ўсім вечны крыж!
Зайтра, зайтра ты кінеш усім

(Працяг. Пачатак у № 27)

А раніцай 3 кастрычніка 1615 года амаль усё Палессе падпарадкавалася агульнаму закліку – даць бой адміністрацыі. Выбарныя магдэбургскія бурмістры Ждан Муша і Ян Крыцкі, разам з імі мяшчане кравец Дарошка, Янка Ваўчок і Астап Лаўрыновіч паднялі гараджанаў на закалот, на паўстанне.

– На замак!
– Адваюем сваё права быць вольнымі людзьмі! Наперад! – крычаў натоўп.

І ўсе рушылі на замак, які выклікаў у людзей абурэнне – там заселі крывапіўцы, абіралы, зладзеі.

Даследчыкі адзначаюць адну галоўную рысу людзей таго часу: пры ўсіх асаблівасцях сваёй ментальнасці, дабрадушнасці, душэўнай цеплыні, яны пры гэтым з’яўляліся калектывістамі, аб’яднанымі ў адзін кулак, яны не любілі, калі прыніжалі і здэкаваліся з іх.

І гарадское насельніцтва, і сяляне жылі згуртаванай абшчынай. Яны падтрымлівалі адно аднаго, гатовыя ў любы момант заступіцца за пакрыўджанага, маглі ахвяраваць і сваім жыццём, абы не здрадзіць сваім агульным ідэалам.

Мазыране, апроч усяго, былі аб’яднаныя ў цэхі па прафесіях, а іншы раз, што адметна, і ў рэлігійных праваслаўных брацтвах. Прафесійная прыналежнасць магла нават замяняць прозвішча, стаць мянушкай. Дарошка быў вядомым краўцом, дык да яго і прыліпла «ўдакладненне» – «Дарошка-кравец». Таму яго нельга было зблытаць з іншымі Дарошкамі.

Рамесныя цэхі рэгулявалі колькасць і якасць прадукцыі, якую выпускалі майстры, каб не ствараць на рынку завышаных прапаноў. Больш за тое, маглі ўстанаўліваць фіксаваныя кошты.

Цэхі мелі нават свае прафесійныя святы, праводзілі свае вечарыні – «братчыны», усялялі таленавітых майстроў, прысвойвалі вырабам майстроў асобныя знакі, сёння б казалі – «эталонны якасці». Цэхі з’яўляліся не толькі вытворчым фарманам, але і мелі статус ваеннай арганізацыі. А яно, у сваю чаргу, мела падраздзяленні гарадскога апалчэння, былі нават свае штандары. У мірны час, здаралася і такое, маглі практыкавацца ў кулачных змаганнях-баях, – замест традыцыі, якая дажыла амаль да нашых дзён, «раён на раён», «вуліца на вуліцу», – тады хадзілі яшчэ і «цэх на цэх». Але то было ў якасці вучобы, у якасці рэпетыцыі, бо ведалі, што тыя кулачныя баі маглі перарасці ў нешта большае, крывавае і неабходнае. Такі быў час.

Так, сапраўды, самаарганізаваны народ Мазыра з’яўляўся ўжо магутнай сілай. Не стыхійнай, не выпадковай, а якая падпарадкоўвалася толькі аднаму – свайму кіраўніцтву.

Гэтага, мусіць, не адчулі тыя, хто хацеў адабраць у народа магдэбургскае права. Недальнабачныя былі, гэта факт. На бяду старасты Стравінскага і мазырскіх шляхты ў руках паўстанцаў была і яшчэ адна грозная зброя – мушкеты. Раней рыцарская конніца панавала на полі бою. А калі з’явілася агнястрэльная зброя, сітуацыя рэзка памяншалася. Цяпер нават сярэдняй сілы і навыкаў мушкетёр мог умомант пакласці на зямлю двараніна-фехтавальшчыка, які ўсё жыццё практыкаваўся са шпагай ці шабляй, нават не падпусціўшы да сябе і на некалькі крокаў.

Таму для мазырскіх цэхавікоў абзавесціся такой зброяй не было праблемай. Яны трымалі ў запасе для гэтага талеры і грошы, і для набыцця «агнястрэлаў» без шкадавання маглі пусціць іх у справу.

Калі ж насустрач паўстанцам выйшлі людзі з адміністрацыі і слугі Бальтазара Стравінскага, то, без роздуму, па іх адкрылі агонь. Сампалы адыгралі сваю ролю – забілі некалькі памочнікаў старасты, што дазволіла заблакаваць замак.

Янка Ваўчок зноў заклікае мазыранаў дзейнічаць смела і рашуча:
– Гэта толькі пачатак! Мы даб’ёмся свайго!
– Ніякіх падаткаў дзяржаўнай казне! – гучыць голас Дарошкі-краўца.

– Нахыліся на нас, трэба адняць у іх нарабаванае! – Астап Лаўрыновіч падказвае крокі наступных дзеянняў. – Мы не рабуем, мы адбіраем сваё!

– Адбіраем не ва ўсіх купцоў! – удакладняе Ждан Муша. – А толькі ў тых, хто не падтрымаў нас, стаў нашым ворагам.

– Наперад!.. – гучаць зноў цвёрдыя галасы народнага закалоту.

...Тут патрабуецца невялічкае адступленне.

Закалот, паўстанне, завіхура, гнеў народа – усё злілося ў адно паняцце. Гэта быў супраціў, непакора ўладам. І гэта была звычайная практыка, прадыхаваная адно традыцыйным калектывізмам.

На чале паўстання стаялі, кажучы сённяшняй мовай, прадпрымальнікі сярэдняй рукі, а таксама нейкія «людзі свавольныя», якія заўсёды знойдуцца ў такіх выпадках.

А вось багацеі, што трымаліся сваіх скарбаў і лічыліся ўплывымі ў грамадстве дзякуючы залатому цяльцу, мясцовыя баяры, найбольш уплывовыя купцы, натуральна, былі супраць народнага закалоту, усяляк заміналі гэтаму, не шкадавалі грошай на падкуп тых выпадковых і чужых людзей, якім было ўсё роўна – хто за каго і хто на чым баку... Яны былі гатовыя за грошы выконваць любы загад, забіваюць тых, на каго пакажуць заказчыкі. Такія былі, ёсць і, на вялікі жаль, будуць...

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Палеская вольніца

Ох і разгуляўся закалот, пашыраўся, набіраў сілу. Быццам у вяснову паводку выйшла Прыпяць з берагоў, і не ўтаймаваць яе, не спыніць. Сілы такой не было. Так і тут, не зразу мець, дзе адзін бераг, а дзе другі, – суцэльны разліў, вокам не абняць, не акрэсліць.

Прачнуўшыся, людзі адчулі, што адбылося нешта незвычайнае, новае, зрушылася з месца тое, што перашкаджала жыць і працаваць.

У адным канцы горада спявалі і танчылі, у другім вяселлі спраўлялі, а ў трэцім збіраліся людзі і адзін у аднаго пыталіся: – Як далей будзе яно, братка, ці не пагоршыцца яно, ці не на шкоду яно ўсё рабілася?

– На якую шкоду? – абураўся суразмоўца. – Для чаго мы тады аб'ядналіся, мушкеты ў рукі ўзялі?

– Яно то так, але...

– Што «але», калі мы з яраму вылузваемся! Нам галоўнае цяпер што? Не адступаць, а толькі дамагацца свайго...

З чаго пачалі, дык гэта забаранілі пад страхам смерці шляхце паказацца ў горадзе. Каму цыдулку прыслалі, а каго апа-вясцілі вусна, для гэтага выдзелілі маладых хлопцаў, каб яны за кароткі час абабеглі хаты шляхціцаў. Тыя, пачуўшы такі загад, прынялі да ведама, не абураліся, не выступалі супраць. Бо папярэдзілі, што тых, хто не выканае такога загаду, чакае жорсткае расправа і пакаранне.

Паўстанцы на агульным сходзе, які вёў Астап Лаўрыновіч, выбралі аднагалосна свайго вайта – кіраўніка адміністрацыі.

Калі наступіла хвіліна перапынку, узяў слова Ждан Муша:

– Шаноўныя мазыране, месцічы нашых паветаў! Не трэба забываць і пра галоўнае, з-за чаго мы і ўзняліся на барацьбу з прыгнятальнікамі: неабходна распачаць падатковую рэформу. І гэтаму павінна спрыяць новая адміністрацыя і яе кіраўнік.

Новаабраныя прадстаўнікі адміністрацыі згодна ківалі галовамі, пагаджаліся, бо і іх крануў падатковы ўціск.

Павятовая шляхта сабралася на тайны сход, чаццё даць жорсткі адпор паўстанцам, але разумныя галовы спынілі гэтую задуму:

– З чым мы супраць іх выступім? З віламі і косамі? Ды яны мушкетамі пакладуць нас, як снапы на жытнім полі.

– Што ж рабіць будзем, шляхта?

– Што? Чакаць. Іншага выйсця няма. Трэба чакаць зручнага моманту. Бо вунь войску Рэчы Паспалітай не да нас, яны заклапочаны іншымі параграфамі. Яно ваяе з Масквіяй на ўсходзе і з магутнай рэгулярнай арміяй Швецыі – на поўначы. Так што чакаем, некаж яно перавярнецца.

Адчуўшы такі паварот справы, зноў на арэну высоўваецца Бальтазар. Яму памочнікі нашапталі, што неабходна аперэдыць падзеі, біць у званы. Грошай у яго было дастаткова, каб пусціць іх на подкуп людзей, якія маглі раскруціць дзею ў адваротны бок.

Ён падае скаргу пра мазырскі закалот у каралеўскі суд. Тое было ў чэрвені 1616 года. І кола закруцілася. Не магла адміністрацыя каралеўскага суда пакінуць тое на самацёк альбо схаваць «пад сукно».

Распачаўся асэсарскі суд. Выклікалі 27 «завадатараў заклоту і паўстання». Яшчэ Стравінскі ў сваёй заяве зрабіў прыпіску: «хачу спагнаць з жыхароў горада, як кампенсцыю, што я панёс вялікія матэрыяльныя страты, 4 000 злотых».

На судзе выступалі не простыя людзі, а адукаваныя, якія мелі справу з юрыспрудэнцыяй, ведалі законы і права і таму не збіраліся здавацца.

– Шаноўны суд! – выступаў прадстаўнік мазыранаў Астап Лаўрыновіч. – Шаноўныя суддзі, якім мы давяраем поўнаасцю і без вагання, я, як прадстаўнік гарадскога таварыства, сведчу пра наступнае.

У зале цішыня, маўчалі і суддзі, не перабівалі выступоўцу. Чакалі, якія важкія аргументы выкладзе Лаўрыновіч.

– Той, хто падаў вам скаргу, хто напісаў заяву аб разглядзе справы пра паўстанне, сам казнакрад і злодзей. Ён падрабляў дакументы, злоўжываў сваёй пасадай, яму давалі часта хабар, і тое могуць пацвердзіць людзі. Яны ёсць у гэтай зале.

Зала загула, яна сваім абурэннем пацвярджала, што Астап кажа праўду.

Суддзя папытаўся ў Лаўрыновіча:

– Скажыце, Астап Лаўрыновіч, на сённяшні момант паўстанцы склалі зброю?

Той азірнуўся, паглядзеў у залу. Усе маўчалі.

– Не, пан суддзя, такога не адбылося. Сёння ніхто не здасць зброю, пад страхам смерці тое не зробіць. І я не здаў сваю.

– Добра, адказчык, – прамовіў суддзя і сеў у крэсла. – Тады мы вымушаныя зрабіць наступны крок – для разбіральніцтва гэтай справы прызначыць следчую камісію.

У зале пачаўся вэрхал. Нехта гучным голасам абвясціў, падышоўшы да стала суддзяў:

– Прызначайце! Але мы раздабудзем яшчэ больш мушкет-таў, і тады пабачыце, хто пераможа!

(Працяг у наступным нумары)

ЖНІВЕНЬ

1 – Яфімаў Юрый Міхайлавіч (1937, Санкт-Пецярбург – 1991), дырыжор, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, народны артыст Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

2 – «Советская Белоруссия» (Мінск; 1927), грамадска-палітычная газета – 90 гадоў з пачатку выдання.

2 – Казлоў Яўген Кузьміч (1937, Магілёў – 1998), архітэктар, аўтар шэрагу праектаў забудовы Гомеля і вобласці, заслужаны архітэктар Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

2 – Тамкоў Леў Мікалаевіч (1937 – 1997), архітэктар, аўтар шэрагу праектаў забудовы Гомеля і вобласці, заслужаны архітэктар Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

4 – Янка Брыль (Іван Антонавіч; 1917, Адэса – 2006), пісьменнік, перакладчык, публіцыст, народны пісьменнік Беларусі, ганаровы член НАН Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1952), Літаратурнай прэміі імя Якуба Коласа (1964), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1982), узнагароджаны ордэнамі

«Знак Пашаны», Дружбы народаў – 100 гадоў з дня нараджэння.

4 – Селяшчук Мікалай Міхайлавіч (1947, Маларыцкі р-н – 1996), мастак, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1992) – 70 гадоў з дня нараджэння.

5 – Самуйлёнак Эдуард Людвікавіч (1907, Санкт-Пецярбург – 1939), беларускі пісьменнік, драматург, журналіст – 110 гадоў з дня нараджэння.

5 – Семяновіч Антон Аляксандравіч (1917, Дзяржынскі р-н – 2000), крытык, літаратуразнаўца, даследчык беларускай прозы і драматургіі – 100 гадоў з дня нараджэння.

5 – Назарчук Мікалай Аляксандравіч (1927, Ельскі р-н), мастак, які працуе ў галіне станковага жывапісу ў жанрах тэматычнай карціны, партрэта, пейзажа, педагог – 90 гадоў з дня нараджэння.

5 – Раманоўскі Іван Фёдаравіч (1937, Жыткавіцкі р-н), вучоны-гісторык, выдатнік адукацыі Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАЛЯЎНІЦТВА (працяг тэмы). Сакалінае паляванне на працягу свайго існавання (X – XIX стст.) было прывілеяй вялікіх князёў, каралёў і магнатаў. Кошт выдрэсіраванага сокала ў той час быў роўны кошту двух коней ці трох валоў. Найбольш прыдатнымі лічыліся белазоры і балабаны. Першыя прыкметы фаўністычнага крызісу выявіліся ўжо ў XII – XIV стст. У археалагічных пластах XIV ст. старажытнага Полацка ўжо не сустракаюцца косці зубра, аленя, казулі, дзіка; Віцебска – зубра, аленя, дзіка; Лукомля – казулі. У XVI – XVIII стст. у сувязі з інтэнсіўным антрапагенным уздзеяннем на прыроду (развіццём хімічных прамыслаў па вырабе паташу, смалы-жывіцы, драўнянага вугалю, нарыхтоўкай таварнага лесу на экспарт, павелічэннем плошчаў ворнай зямлі, непамерным паляваннем, а ў XIX ст. – пракладкай чыгуначных ліній) узмацніўся адмоўны ўплыў на прамысловую жывёлу, што прывяло да скарачэння арэалаў яе пашырэння. Зніклі цэлыя папуляцыі паляўнічых звяроў: так, у 1627 г. былі знішчаны апошнія еўрапейскія туры, у сярэдзіне XVIII ст. – тарпаны, у пачатку XIX ст. – высакародныя аленьі мясцовай папуляцыі. Звяліся собалі, мядзведзі-муршкаеды, расамахи, чорныя зайцы, лясныя каты, дрофы. У 1919 г. (паводле інш. звестак у 1921 г.) былі знішчаныя апошнія зубры.

Паляўніцтва з даўніх часоў рэгулявалася нормамі звычайнага, пазней санкцыянаванага дзяржавай паляўнічага права. «Руская праўда» (XI ст.), з якой бярэ пачатак кадыфікаванае права ўсходніх славянаў, прадугледжвала крымінальную адказнасць за крадзеж звяроў у чужых угоддзях, птушак з перавесаў, псаванне лоўчых сетак, пастак, паляванне на чужых угоддзях і браканьерства. Але ў «Рускай праўдзе» прамысловая жывёла трактавалася яшчэ не як прыроднае багацце, што падлягае ахове, а як маёмасна-вартасная адзінка прыватнай уласнасці. Першыя крокі ў агульнадзяржаўным маштабе са свядомай мэтай забеспячэння штогадовага біялагічнага ўзнаўлення пага-лоўя ляснога статку ажыццявіў у 1420 г. вялікі князь ВКЛ Ягайла. З комплексу прадугледжаных мерапрыемстваў істотнае значэнне мела ўстанаўленне акрэсленага тэрміну палявання: увосень пасля заканчэння палявых работаў і да 7 красавіка (ст. ст.). Прыкладна з таго часу на землях Беларусі ўсталяваная запаведнасць пэўных паляўні-

чых угоддзяў, створаны адмысловы інстытут лясной аховы. Больш паглыбленае развіццё паляўнічае права як юрыдычнага сістэма мерапрыемстваў і нормаў паляўніцтва атрымала ў Статуце ВКЛ, які дзейнічаў з 1529 па 1840 г. Ва ўсіх яго трох рэдакцыях (1529, 1566, 1588) маюцца прысвечаныя паляўніцтву раздзелы. Шэсць артыкулаў Статута 1529 г. «Аб ловах, аб пушчах, аб бортным дрэве, аб бабровых гонах, аб хмялішчах, аб сакаліных гнёздах» тычацца непасрэдна паляўніцтва і часткова бортніцтва. За парушэнне санкцыянаваных правілаў і нормаў (паляванне на чужых угоддзях, разбурэнне крумкачынных, сакаліных і лядзінных гнёздаў, крадзеж і псаванне лоўчых прыладаў і інш.) прадугледжвалася дэтальна распрацаваная шкала пакаранняў – ад грашовага штрафу (з браканьераў дадаткова спаганяўся рыначны кошт забітай дзікай жывёлы) і аж да смяротнага прысуду. Артыкул «Аб бабровых гонах» прадугледжваў запаведнасць у месцах рассялення баброў. Другая і трэцяя рэдакцыі Статута (1566, 1588) захавалі асноўныя правыя палажэнні, але значна павялічылі пакаранне за браканьерства: удвая ўзрос кошт аленя, сарны, лані, карага і чорнага бабра, утрая – рысі. У спіс звяроў, якія падлягалі ахове, дадаткова ўключылі собаля і куніцу. У XVI ст. дадаткова прынятыя тры агульна-дзяржаўныя акты, у якіх поруч з іншымі пытаннямі палявой, луговой, лясной і воднай гаспадаркі значнае месца адводзілася паляўніцтву. «Устава на валокі» (1557) падрабязна рэгламентавала ўмовы і правілы карыстання паляўнічымі ўгоддзямі, устанаўлівала новыя абмежаванні і забароны. Так, сялянам дазвалялася паляваць на сваіх валоках на воўка, лісіцу, рысь, расамаху, зайца, вавёрку і інш. дробных звяроў (у т. л. птушак). Буйных звяроў забаранялася біць нават на сваіх валоках. Знаходжанне ў гаспадарскіх пушчах або каля іх з ручніцамі (стрэльбамі) каралася смерцю. Паляванне з сабакамі на ваўкоў, лісіцаў і зайцоў было прызнанае шкодным для азімых і яравых пасаваў; шляхце таксама было забаронена займацца гэтым відам палявання. Аднак, як адзначаў Г. Валовіч у складзенай ім «Рэвізіі пушчаў і пераходаў звярыных у Вялікім Княстве Літоўскім з далучэннем граматаў і прывілеяў на ўваходы ў пушчы і на землі...» (1559), сяляне мелі вялікую колькасць ручніцаў, стралялі звяроў і прыносілі пушчам вялікую шкоду. (Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 27

Уздойж: 1. Дарога. 5. Лом. 8. Зямля. 9. Лычкі. 11. Антракт. 12. Ядро. 13. Топка. 16. Апекс. 17. Ступа. 18. Альфа. 19. Марс. 21. Казімір. 26. Арыён. 28. Атака. 29. Зэт. 30. Дажбог.

Уноперак: 2. Рак. 3. Азон. 4. Амур. 5. Ляск. 6. «Мір». 7. Ілля. 10. Чэрвень. 13. Тэст. 14. Пружаны. 15. Ясна. 20. Сыны. 22. Агат. 23. Ікар. 24. Ірад. 25. Воз. 27. Руб.